

Nobelova cena
za literaturu
2021

Abdulrazak Gurnah

Ráj

Přeložila Petra Nagyová

PR
OST
OR

•

•

•

•

•

•

•

P R
O S T
O R

Abdulrazak Gurnah

**P R
O S T
O R**

Abdulrazak Gurnah

Ráj

přeložila Petra Nagyová

Praha, 2023

**P R
O S T
O R**

Knihu finančně podpořilo
Ministerstvo kultury České republiky

MINISTERSTVO
KULTURY

© Abdulrazak Gurnah 1994
Translation © Petra Nagyová 2023
Afterword © Alena Dvořáková 2023
Czech edition @ PROSTOR 2023

ISBN 978-80-7260 538-5

Věnováno Salmě Abdalla Basalamové

Zahrada za zdí

1

Nejprve o chlapci. Jmenoval se Júsuf a ve dvanáctém roce života opustil náhle domov. Pamatoval si, že právě panovalo období sucha, kdy je jeden den jako druhý. Květiny nečekaně rozkvétaly a hned zase usychaly. Zpod kamenů vybíhal podivný hmyz a na žhnoucím světle se svíjel ve smrtelných křečích. Stromy v dálce se v prosluněném vzduchu třásly, slunce rozechvívalo i domy, toužící se nadechnout. S každým dusotem kroků se zvedala oblaka prachu, a dokud slunce nezašlo, ležela na všem nesmlouvavá nehybnost. Z toho období se mu jasně vynořovaly právě takovéto okamžiky.

V té době zahlédl na vlakovém nástupišti dva Evropany, úplně první, které kdy v životě spatřil. Neděsili ho, alespoň ne zpočátku. Na nádraží chodil často. Díval se, jak vlaky s hlozozem a grácií přijíždějí, a čekal, až se dají pod taktovkou zamračeného indického hradlaře vyzbrojeného praporky a písťalkou znovu do pohybu. Jen na příjezd vlaku čekal často celé hodiny. I ti dva Evropané zrovna vyčkávali, schovaní pod plátěnou stříškou, zavazadla a důležité vyhlížející zboží úhledně vyskládané o pár kroků dál. Muž byl rozložitý a vysoký až tak, že se musel přikrčit, aby se hlavou nedotýkal plátna, které ho chránilo před sluncem. Žena stála za ním, hlouběji ve stínu, a lesklý obličej jí zčásti zakrývaly dva klobouky. Nabíranou bílou blůzku měla u krku a na zápěstí zapnutou na knoflíčky a dlouhá sukně jí sahala až k botám. I ona byla vysoká a rozložitá, ale jinak. Působila boubelatě a poddajně, jako by se mohla přelít do jiného tvaru, zatímco on byl jako vytesaný z jediného kusu dřeva. Každý hleděl jiným směrem, jako by

se neznali. Júsuf, který je pozoroval, si všiml, jak si žena přejela kapesníčkem rty a bezmyšlenkovitě si z nich setřela šupinky suché kůže. Muž měl na obličeji rudé skvrny, a zatímco pohledem pomalu přejížděl po stísněném prostoru nádraží, včetně zamčených dřevěných skladů a obrovské žluté vlajky s motivem hroživého černého ptáka, mohl si ho Júsuf dobře prohlédnout. Vtom se muž otočil a zjistil, že ho Júsuf pozoruje. Nejdříve uhnul pohledem, ale pak se na chlapce dlouze zadíval. Júsuf od něj nedokázal odtrhnout oči. Nato muž zničehonic bezděčně vycenil zuby a zavrčel, a taky nevysvětlitelným způsobem zkroutil prsty. Júsuf si jeho pohružku vzal k srdci, dal se na útěk a mumlal si přitom slova, která ho naučili pro případ, že by náhle a nečekaně potřeboval Boží pomoc.

Ten samý rok, co odešel z domova, se jim na zadní verandě pustil do zábradlí červotoč. Vždycky když šel otec kolem dřevěných sloupků, našťavaně do nich praštil, aby jim dal na srozuměnou, že ví, co mají za lubem. Červotoči po sobě zanechávali ve dřevě cestičky, jež připomínaly rozrytou půdu kolem tunýlků, které si zvířata hloubila v korytech vyschlých potoků. Sloupky vydávaly měkký a dutý zvuk, kdykoli do nich Júsuf ťuknul, a sypala se z nich maličká zrníčka ztrouchnivělého dřeva. Když reptal, že chce něco k jídlu, matka ho odbyla, ať si dá ty červy.

„Já mám hlad,“ úpěl před ní v neumělém žalozpěvu, který zněl s každým dalším rokem mrzutěji.

„Dej si červotoče,“ nadhodila matka a pak se smála jeho přehrávanému výrazu znechuceného utrpení. „Jen běž, těmi se můžeš nacpat, kdy je libo. Já ti bránit nebudu.“

Aby jí ukázal, jak ubohý je to vtip, povzdechl si na způsob člověka znaveného životem, kteroužto manýru si tehdy zkusmo nacvičoval. Občas jedli kosti, které matka vyvařila v řídké polévce, jejíž hladina se barevně leskla mastnotou a v jejíchž hlubinách se ukrývaly kusy černého houbovitého morku. Když bylo nejhuř, měli jen vývar z okry, ale ať už měl Júsuf sebevětší hlad, tuhle slizkou omáčku prostě polknout nedokázal.

V tu dobu k nim také přijel na návštěvu strýček Azíz. Jeho návštěvy byly krátké a vzácné a obvykle je provázely houfy obchodníků, portýrů a hudebníků. Zastavoval se u nich na svých dlouhých cestách vedoucích od oceánu k horám, jezerům a lesům a taky po vyprahlých pláních a přes holé, skalnaté kopce vnitrozemí. Jeho výpravy často doprovázely bubny, tambúry, lesní rohy a siwa, a když průvod vstupoval do města, dávala se zvířata na zběsilý úprk a narychlo vyprazdňovala útroby, i děti řádily jako utržené ze řetězu. Strýček Azíz vydával zvláštní, neobvyklý odér, pach kůže mísící se s parfémem, eukalyptem a kořením, a ještě nějakou neurčitější vůni, jež v Júsufovi vyvolávala představu nebezpečí. Obvykle měl na sobě kanzu, tenký splývavý šat z jemné bavlny, a na temeni hlavy háčkovanou čapku. Díky uhlazenému zevnějšku a zdvořilým, nevtrávným způsobům připomínal muže, který si vyrazil na odpolední procházku, nebo věřícího, jenž míří na večerní modlitby, spíš než obchodníka, který si musel klestit cestu mezi trnitými keři a hnízdy zmijí plivajících jed. Navzdory veškerému vzrušení doprovázejícímu jeho příjezd, uprostřed všech zmatků a rozházených balíků obklopených unavenými, hlučnými nosiči a ostražitými obchodníky s ostrými drapáky, dokázal strýček Azíz působit naprosto klidně a uvolněně. Na tuhle návštěvu však přijel sám.

Júsuf si strýčkovy návštěvy vždycky užíval. Otec tvrdil, že jim tím prokazuje čest, vždyť je to tak bohatý a známý kupec – *tajiri mkubwa* –, ale jen o to nešlo, i když takovou ctí nikdy nepohrdli. Při každé návštěvě totiž strýček Azíz dával Júsufovi celý desetník, nikdy nezapomněl. Júsuf pro to nemusel udělat vůbec nic, stačilo být ve správný čas na správném místě. Strýček ho vždycky vyhledal pohledem, usmál se a podal mu peníz. I Júsuf by se pokaždé, když ten okamžik nastal, nejradši usmál, ale vždycky se zarazil, protože mu došlo, že by se to od něj neslušelo. Obdivoval strýčkovu zářivou pleť i tu tajemnou vůni. Držela se u nich ještě několik dní po jeho odjezdu.

Když nadešel třetí den návštěvy, bylo jasné, že se strýček

Azíz chystá odjet. V kuchyni zavládl nevidaný ruch a linuly se z ní nezaměnitelné vůně pohoštění. Sladká koření na pánvičce, probublávající kokosová omáčka, kynuté bochánky a chlebové placky, vůně pečených sušenek a vařeného masa. Júsuf si dával celý den pozor, aby se příliš nevzdálil z domu pro případ, že by matka potřebovala pomoc s vařením nebo ho požádala o názor na některé z jídel. Věděl, že v těchhle věcech na něj dá. Anebo třeba zapomene zamíchat omáčku nebo propásne tu správnou chvíli, kdy se olej na pánvičce dostatečně rozechvěje, aby se do něj mohla vložit zelenina. Nebylo to nic lehkého, neboť sice toužil mít přehled o dění v kuchyni, zároveň ale nechtěl, aby ho matka načapala, jak chytá lelky. Určitě by ho pak vyslala na milion pochůzek, což je samo o sobě dost strašné, a ještě by mohl propásnout rozloučení se strýčkem Azízem. Desetník totiž vždycky měnil majitele právě při odjezdu, když k němu strýček natáhl ruku, aby mu ji Júsuf políbil, a pohladil ho přitom po hlavě.

Otec obvykle pracoval až do brzkého odpoledne. Júsuf předpokládal, že potom přivede strýčka Azíze s sebou, má tedy ještě spoustu času nazbyt. Otec se živil provozováním hotelu. Byla to zatím ta poslední v dlouhé řadě obchodních činností, které vyzkoušel, aby si vydobyl věhlas a jmění. Když měl náladu, vyprávěl jim doma ještě o dalších plánech, které by podle něho mohly vyjít, ale vždycky to znělo směšně a bláznivě. Nebo ho Júsuf slýchal naříkat, jak se mu život nevyvedl a jak mu nevyšlo nic z toho, co zkusil. Otcův hotel, což byla vlastně jen jídelna se čtyřlůžkovým pokojem v horním patře, se nacházel v městečku Kawa, kde žili už víc než čtyři roky. Ještě předtím bydleli na jihu, v jiném malém městě v zemědělské oblasti, kde měl tehdy otec krámek. Júsuf si vzpomínal na zelený kopec a vzdálené stíny hor a také na staříka, který sedával na chodníku před krámkem na stoličce a vyšíval tam hedvábnou nití čapky. Do Kawy se přistěhovali, protože městečko začalo vzkvétat s příchodem Němců – ti je využívali jako skladiště na železniční trati, kterou protahovali až do hor ve vnitrozemí.

Rozkvět však brzy skončil a vlaky tu teď zastavovaly, jen aby doplnily dřevo a vodu. I strýček Azíz použil při poslední cestě do Kawy vlak, než pokračoval pěšky na západ. Říkal, že při příští výpravě pojede po železnici co nejdál a pak se vydá buď severozápadní, nebo severovýchodní cestou. Na obou místech se pořád ještě dá dobře vydělat, tvrdil. Júsuf občas od otce zaslechl, že s městem to jde z kopce a brzy potáhne k čertu.

Vlak k pobřeží odjížděl v podvečer a Júsuf si říkal, že strýček Azíz nejspíš odjede s ním. Z jeho chování získal totiž neurčitý dojem, že už má namířeno domů. Jenže s lidmi člověk nikdy neví. Stejně dobře se mohlo stát, že strýc nasedne do vlaku nahoru do hor, který odjíždí už odpoledne. Júsuf byl připravený na obě varianty. Otec od něj sice očekával, že se po poledních modlitbách objeví v hotelu — aby se něčemu přiučil, jak říkával, a naučil se stát na vlastních nohou, ale ve skutečnosti spíš proto, aby vypomohl dvěma mladíkům, kteří přisluhovali a uklízeli v kuchyni a taky obsluhovali zákazníky. Hotelový kuchař vždycky pil a klel a nadával všem kolem sebe kromě Júsufa. Kdykoli chlapce spatřil, hned zarazil proud nadávek a hýřil úsměvy, jenže Júsuf se před ním stejně trásl strachy. Toho dne však Júsuf do hotelu nešel a neodříkal ani polední modlitby. Měl za to, že v příšerném horku, které v tu denní dobu panovalo, ho stejně nikdo nebude nahánět. Namísto toho se uchýlil do stínu, zalezl si za kurníky vzadu za domem, dokud ho odtamtud nevyhnal dusivý puch, co se zvedal spolu s prachem blížícího se odpoledne. Schoval se pak do temného skladu se dřevem, který stál vedle domu, do prostoru plného tmavě fialových stínů pod klenutou doškovou střechou, a tam naslouchal ostražitému cupitání zvědavých ještěrek a dával dobrý pozor, aby nepropásl svůj desetník.

Ticho a ponuré přítomí skladiště ho nijak neznepokojovalo, byl zvyklý hrát si sám. Otec neměl rád, když si hrál daleko od domova. „Všude kolem jsou tu samí divoši,“ říkal. „Tihle washenzi nemají víru v Boha a uctívají duchy a demony, co žijou ve stromech a skalách. Nejradši unášejí malé děti a pak

si s nima dělají, co se jim zlíbí. A kdybys šel s těma druhýma, kterým je všechno jedno, s těma povalečema a jejich děckama, tak by si tě nevšíмали a nechali by tě sežrat od divokejch psů. Bud' hezky tady, kde je bezpečno a někdo tě může poohlídat.“ Otec byl raději, když si Júsuf hrál s dětmi indického hokynáře, který žil v sousedství, jenomže indické děti po něm házely písek a pošklebovaly se mu, kdykoli se k nim přiblížil. „Golo, golo,“ nadávaly mu do otroků a plivaly po něm. Občas sedával se skupinkami starších kluků, kteří odpočívali ve stínu stromů nebo v závětrí za domy. Byl s nimi rád, protože si vždycky vykládali vtipy a smáli se. Jejich rodiče pracovali jako vibarua, námezdní dělníci, kteří dřeli pro Němce na stavbě dráhy, kde buď dostávali zakázky na překladišti, nebo si je kupci a pasažéři najímali jako nosiče. Platili jim vždycky jen za odvedenou práci, jenže občas žádná práce nebyla. Júsuf od kluků slyšel, že Němci člověka i pověsí, když dost tvrdě nepracuje. A když je na pověšení moc malý, ufiknou mu koule. Němci se prý ničeho nebojí. Dělají si, co chtějí, a nikdo jim v tom nedokáže zabránit. Jeden z kluků tvrdil, že jeho otec viděl nějakého Němce strčit ruku přímo do ohně, aniž by se popálil – jako by byl přízrak.

Tihle námezdní dělníci pocházeli ze všech možných míst: z pohoří Usambara na sever od Kawy, od úžasných jezer ležících na západ od hor, z válkou zmítaných savan na jihu a spousta jich byla taky od pobřeží. Kluci se jim, vlastním rodičům, smáli, posměšně napodobovali písničky, které si zpívali při práci, a předháněli se v historkách o hnusném a nakyslém smradu, který prý nosí domů. Pro místa, odkud jejich rodiče pocházeli, si vymýšleli legrační a nechutné přezdívky, kterými si pak nadávali a navzájem se posmívali. Občas se poprali, váleli se po sobě, kopali se a působili si bolest. Když to šlo, sháněli si ti starší práci jako posluhovači nebo pochůzkáři, ale většinou se jen tak povalovali nebo vybírali odpadky a čekali, až zesílí a zastanou mužskou práci. Júsuf s nimi sedával, když ho nechali, poslouchal, co si povídají, anebo pro ně něco vyřizoval.

Aby zabili čas, klábosili nebo hráli karty. To od nich Júsuf poprvé slyšel, že mimina žijou v penisech. Když chce muž dítě, vloží ho ženě do břicha, kde má víc prostoru, aby vyrostlo. Nebyl sám, komu ta historka přišla neuvěřitelná, a při čím dál vášnivější debatě došlo i na vytahování a přeměřování penisů. Na mimina se brzy zapomnělo, zato penisy se staly středem zájmu. Starší chlupci se sami pyšně vystavovali a ty mladší nutili, ať vytáhnou své prťavé pindíky, a pak se jim posmívali.

Občas hráli kipande. Júsuf byl moc malý na to, aby ho pustili odpalovat, protože pořadí na pálce určovaly věk a síla, ale kdykoli směl, přidal se aspoň ke skupince v poli, která zběsile pobíhala po prašném plácku a pronásledovala letící špalík dřeva. Jednou ho při tom, když takhle lítal po ulici a se splašeným houfem dětí se honil za kipande, spatřil otec. Přísně ho zpražil pohledem, a než ho poslal domů, vlepil mu pohlavek.

Júsuf si pak ze dřeva vyrobil vlastní kipande a hru si upravil tak, aby ji mohl hrát sám. Změna spočívala v tom, že hrál, jako by byl zároveň na pozici všech ostatních hráčů, což mělo tu výhodu, že mohl být na pálce, jak dlouho chtěl. Lítal po silnici před domem sem tam, vzrušeně pokřikoval a snažil se chytit špalík, který právě odpálil do vzduchu co nejvýš, aby měl čas pod něj doběhnout.

2

A tak v den odjezdu strýčka Azíze neměl Júsuf žádné výčitky, že při číhání na svůj desetník promrhal několik hodin. Otec se strýčkem přišli domů společně v jednu odpoledne. Když se pomalu blížili po kamenité cestičce vedoucí k domu, viděl, jak se jejich postavy tetelí v tekutém světle. Šli mlčky, hlavy

skloněné, šíje shrbené pod tím žárem. Oběd už měli připravený na nejlepším koberci v hostinském pokoji. I Júsuf přiložil na poslední chvíli ruku k dílu, upravil rozložení některých pokrmů tak, aby vypadaly co nejlépe, za což si vysloužil vděčný úsměv unavené matky. Když už tam byl, využil příležitosti, aby hostinu důkladně prozkoumal. Dva druhy karí, kuřecí a mleté skopové. Ta nejlepší péšávarská rýže, co se jen leskla rozpuštěným máslem a tu a tam z ní vykukovaly hrozinky a mandle. Kořeněné a kypré vdolečky, maandazi a mahamri, kterými košík pod utěrkou jen přetékal. Špenát v kokosové omáce. Talíř s lotosovými květy. Proužky sušených ryb dopékaných na skomírajících uhlících, na nichž se předtím připravoval zbytek jídel. Júsuf div nebrečel touhou, když si tu hojnost prohlížel: tolik se to lišilo od mizerné stravy, na kterou byl zvyklý. Matka se na něj za to divadýlko mračila, ale zatvářil se tak útrpně, až se nakonec rozesmála.

Jakmile muži usedli na zem, vešel k nim Júsuf s mosazným džbánem, mísou a s čistou plátěnou utěrkou přehozenou přes levé předloktí. Když si strýček Azíz s otcem oplachovali ruce, pomalu jim odléval ze džbánu vodu. Hosté jako strýček Azíz se mu zamlouvali, dokonce moc. Tohle si pomyslel, když se odebral za dveře hostinského pokoje a tam se přikrčil pro případ, že by ho ještě potřebovali. Býval by docela rád zůstal v pokoji a přihlížel, ale otec po něm podrážděně šlehl pohledem a vyhnal ho ven. Kdykoli u nich pobýval strýček Azíz, vždycky se něco dělo. Na všechna jídla chodil k nim, i když spal v hotelu. Znamenalo to, že když dojedli, zůstaly po něm často zajímavé zbytky — aspoň pokud je nejdřív nezmerčila matka, to potom obvykle skončily u sousedů nebo v žaludku některého z otrhaných žebráků, kteří občas přišli ke dveřím a s mumláním a bédováním velebili Boha. Matka říkávala, že je laskavější darovat jídlo sousedům a potřebným než se odvádět obžerství. Júsuf to nedokázal pochopit, matka mu však vysvětlila, že nejlepší odměnou je člověku vlastní ctnost. Z jejího ostrého tónu pochopil, že jestli ještě něco cekne, bude si

muset vyslechnout další dlouhé kázání, a toho už měl víc než dost od učitele Koránu.

Jen s jedním žebrákem Júsufovi nevadilo dělit se o zbytky. Jmenoval se Mohamed, scvrklý mužíček s nakřáplým hlasem, co páchl po zkaženém mase. Júsuf ho jednou odpoledne našel vedle domu, kde seděl a cpal si do úst plné hrsti červené hlíny, kterou si nabíral z rozpadlé obvodové zdi. Košili měl špinavou a flekatou, na sobě ty nejroztrhanější spodky, jaké kdy Júsuf viděl. Okraje čapky zahnědlé potem a špinou. Júsuf ho pár minut pozoroval a přemýšlel, jestli kdy viděl někoho špinavějšího, načež mu došel pro misku zbylé kasavy. Po pár soustech, která prokládal vděčnými nářky, mu Mohamed vyprávěl, že jeho životním prokletím je konopí. Kdysi se mu prý dařilo dobře, tvrdil, měl zavlažené pozemky a pár zvířat, a taky matku, která ho milovala. Přes den pracoval na svém milém políčku, co mu jen síly a výdrž stačily, a večery trávil s matkou, jež zpívala, velebila Boha a vyprávěla mu kouzelné příběhy z velkého světa.

Pak si ho ale našel ďábel a uhodil na něj s takovou silou, že matku i pole opustil v touze po konopí, a teď se toulá světem, musí snášet kopance a pojídat hlínu. Na žádné potulce ale ještě nejedl nic tak dokonalého jako jídlo, co vařivala jeho vlastní matka, až možná teď, tuhle kasavu. Seděli opření o zeď domu a on Júsufovi vyprávěl příběhy z cest. Jeho vysoký hlas zněl vzrušeně a seschlá mladistvá tvář se mu co chvíli roztáhla do úsměvu nebo v úšklebku odhalila ulámané zuby. „Pouč se z mého strašného příběhu, mladý příteli. Vyhýbej se konopí, snažně tě prosím!“ Jeho návštěvy netrvaly nikdy dlouho, ale Júsuf ho vždycky rád viděl a vyslechl jeho nedávná dobrodružství. Nejvíce zbožňoval, když mu Mohamed popisoval svá zavlažovaná pole jižně od Witu a život, který vedl za těch šťastných let. Na druhém místě nejradši poslouchal příběh, jak se Mohamed poprvé dostal do domu bláznů v Mombase. „Přísámbohu, že ti nelžu, hochu. Měli mě za blázna! Umíš si to představit?“ Cpal mu tam do pusy sůl a fackovali ho, když ji

chtěl vyplivnout. Na pokoji ho nechali, jen když v klidu seděl, zatímco se mu kusy soli rozpouštěly v ústech a rozežíraly mu vnitřnosti. Mohamed o tom mučení vykládal s rozechvěním, ale i pobaveně. Vyprávěl ještě další příběhy, ale ty se Júsufovi nelíbily, třeba o slepém psu, kterého ukamenovali k smrti, nebo o dětech ponechaných napospas krutosti. Zmínil se také o mladé ženě z Witu, kterou kdysi znal. Matka chtěla, aby se oženil, řekl, a pak se hloupě usmíval.

Júsuf se ho nejdřív snažil někde schovat, protože se bál, aby ho matka nevyhnala, ale kdykoliv se objevila, Mohamed se krčil a hořekoval s takovou vděčností, že se stal jedním z jejích nejoblíbenějších žebráků. „Svojí matky si važ, snažně tě prosím!“ kvílel, kdykoli byla v doslechu. „Pouč se z mého strašného příkladu.“ Matka později Júsufovi vyprávěla, že právě takto, v převleku za žebráky, chodí někdy moudří lidé nebo proroci či sultáni mezi obyčejné lidi a nešťastníky. Vždycky je nejlepší chovat se k nim s úctou. Kdykoli se však objevil Júsufův otec, Mohamed se zvedl a s přectivým mumláním ponížene odcházel.

Jednou Júsuf ukradl otci z kabátu minci. Ani nevěděl, proč to udělal. Zatímco se otec omýval po návratu z práce, Júsuf zajel rukou do kapsy jeho páchnoucího kabátu, který visel na hřebíku v rodičovské ložnici, a tu minci z ní vytáhl. Nebylo to nic plánovaného. Když se později na peníz podíval a ukázalo se, že je to stříbrná rupie, měl strach ji utratit. Divil se, že to na něj neprasklo, a byl v pokušení ji vrátit. Několikrát ho napadlo, že by ji mohl dát Mohamedovi, ale bál se, co by žebrák řekl nebo z čeho by ho obvinil. Víc peněz než tuhle stříbrnou rupii Júsuf v ruce ještě nikdy nedržel. A tak si ji schoval do škvíry u paty zdi a jen občas ji povytáhl ven klacíkem.

Strýček Azíz strávil odpoledne v hostinském pokoji, kde po obědě odpočíval. Júsufovi to přišlo otravně dlouhé. Do ložnice se odebral i jeho otec, jako ostatně každý den po jídle. Júsuf nechápal, proč lidé odpoledne spí, jako by to byl zákon, který musí dodržet. Říkali tomu odpočívat, někdy to dokonce dělala i jeho matka — zmizela do ložnice a zatáhla za sebou závěs. Když to sám jednou dvakrát zkusil, nudilo ho to tak, až se bál, že už snad ani nevstane. Napodruhé mu přišlo, že takhle nějak asi vypadá smrt, ležet v posteli úplně bdělý a nemoc se hnout, jako za trest.

Zatímco strýček Azíz spal, Júsuf měl za úkol poklidit v kuchyni a na dvoře. Nedalo se tomu vyhnout, pokud chtěl spolurozhodovat o osudu zbylého jídla. Kupodivu ho matka nechala o samotě, zatímco si šla promluvit s otcem. Obvykle na něho totiž přísně dohlížela a oddělovala opravdové zbytky od toho, co jim ještě vystačí napříště. A tak teď nejdřív spořádal, co mohl, a pak seškrábal a uschoval, co se dalo, vydrhl a omyl hrnce, zametl na dvoře, posadil se na hlídku do stínu u zadních dveří a povzdechl si, jaký to má v životě těžký úděl.

Na matčinu otázku, co dělá, odpověděl, že odpočívá. Snažil se, aby to neznělo nabubřele, ale stejně to tak vyznělo, až se matka musela usmát. Najednou se k němu natáhla, objala ho a zvedla do vzduchu, i když zuřivě kopal nohama, ať ho pustí. Nesnášel, když s ním zacházela jako s miminem, a ona to dobře věděla. S potlačovanou zlostí se jí kroutil v náručí a nohama hledal oporu v udusané zemi na dvoře. Je na svůj věk malý, proto to matka pořád dělá — zvedá ho, štípe ho do tváří, pořád ho objímá a pusinkuje — a pak se mu směje, jako by byl malé děcko. Přitom jemu už bylo dvanáct. Divil se, že ho matka tentokrát ne a ne pustit. Většinou ho pustila hned, jak se začal zuřivě vzpouzet, a než utekl, plácla ho lehce po zadku. Teď ho ale držela dál, tiskla si ho k propastně měkkému

tělu, nic neříkala, ani se nesmála. Šněrovačku měla na zádech ještě zvlhlou potem a byla cítit kouřem a únavou. Přestal s ní na chvíli zápasit a nechal ji, ať si ho svírá dál.

To byla jeho první zlá předtucha. Když pak zahlédl v matčiných očích slzy, srdce se mu rozbušilo hrůzou. Ještě nikdy matku takhle nespatriil. Viděl ji sice naříkat na pohřbu u sousedů jako smyslů zbavenou a slyšel, jak s tváří smáčenou prosbami žádá po Všemohoucím slitování nad všemi živými, ale ještě nikdy u ní nespatriil tyhle tiché slzy. Napadlo ho, jestli se něco nestalo s otcem, jestli jí něco ošklivého neřekl. Možná nebylo to jídlo pro strýčka Azíze dost dobré.

„Mami,“ ozval se prosebně, ale ona ho umlčela.

Možná jí otec připomněl, jak výtečná byla jeho první rodina. Júsuf to od něj slyšel, když byl otec rozzlobený. Jednou ho zaslechl, jak matce říká, že je jen dcera divocha z hor až odkudsi z Taity, který žije v zakouřené chatrči, obléká se do smradlavých kozích kůže a myslí si, že pět koz a dva pytle fazolí jsou dobrá cena za jakoukoli ženskou. „Jestli se s tebou něco stane, prodají mi ze své ohrady další takovou,“ vyhrožoval. Hlavně ať se nenaparuje jen proto, že vyrůstala na pobřeží mezi civilizovanými lidmi. Júsufa děsilo, když se rodiče hádali, měl pocit, jako by se mu jejich ostrá slova zařezávala do těla, a na mysli mu vytanuly příběhy, které si kluci vyprávěli o násilí a rozchodech.

O otcově první ženě mu řekla sama matka. Vyprávěla mu její příběh s úsměvem, tónem, který vždycky patřil báchorkám. Byla to prý Arabka z jedné staré rodiny v Kilwě, ne snad princezna, ale původ měla úctyhodný. Júsufův otec si ji vzal i přes odpor jejích hrdých rodičů, jimž nepřipadal pro jejich rodinu dost dobrý. Otec měl sice dobré jméno, ale každý, kdo není slepý, musel vidět, že jeho matka byla divoška – a ani bohatstvím ho život zrovna neobdařil. Ne že by snad něčí dobré jméno mohlo být zneuctěno krví jeho matky, nicméně jisté praktické nároky nešlo ve světě, kde žili, pominout. Pro svou dceru počítali s lepšími vyhlídkami, než aby se stala matkou chudých děcek s divošským kukučem. A tak mu sdělili: „Děkujeme Bohu,

pane, za váš milý zájem, ale naše dcera je zatím příliš mladá na to, aby pomýšlela na sňatek. Ve městě je spousta jiných dcer, vhodnějších, než je ta naše.“

Jenže Júsufův otec už tu mladou ženu spatřil a nedokázal na ni zapomenout. Zamíloval se do ní! A z té lásky byl lehkomyslný a nerozumný a snažil se přijít na to, jak se k ní dostat. V Kilwě byl cizí, ocitnul se tam jen jako obchodní zástupce, když pro svého zaměstnavatele doručoval zásilku hliněných džbánů, ale našel si zde dobrého přítele, který v těch končinách sloužil coby nahodha, kapitán plachetnice. Ten otce v jeho vášni k mladé ženě s radostí podporoval a pomáhal mu vymýšlet obezličky, jak ji získat. Krom jiného tím její sebestředné rodině zasadil pořádnou ránu, ponoukal ho kapitán. Júsufův otec se s mladou ženou tajně scházel a nakonec ji unesl. Kapitán, který znal všechna přístaviště na pobřeží od Fazy daleko na severu až k Mtwarě dole na jihu, je tajně odvezl na pevninu, do města Bagamoyo. Júsufův otec si tam našel práci ve skladu slonoviny, který patřil jistému indickému kupci, nejprve jako hlídač, potom jako úředník a příležitostný prodejce. Po osmi letech se žena, kterou si vzal, chtěla vrátit zpátky do Kilwy. Nejdříve napsala rodičům dopis, ve kterém je žádala o odpuštění. Na cestě ji měli doprovázet její dva malí synkové, aby rozptýlili i ty poslední rodičovské výčitky. Plachetnice, na níž se plavili, se jmenovala Jicho – Oko. Poté, co odrazila z Bagamoya, už ji nikdy nikdo nespatriil. Júsuf o téhle rodině slýchal i od otce, často když byl kvůli něčemu rozzlobený nebo ho něco zklamalo. Júsuf věděl, že mu ty vzpomínky působí bolest a vyvolávají v něm obrovské záchvaty vzteku.

Během jedné takové ošklivé hádky, kdy rodiče jako by úplně zapomněli, že sedí venku u dveří, a začali na sebe štekát, slyšel otce zaupět: „Moje láska k ní nebyla požehnaná. Přece víš, jak to bolí.“

„A kdo to neví?“ opáčila matka. „Kdo by to neznal? Anebo si myslíš, že jsem ještě nepoznala, jak to bolí, když se láska pokazí? Myslíš si, že já nic necítím?“

„Ne, ne, neobviňuj mě, ty ne. Ty jsi mé slunce,“ vykřikl otec a hlas se mu zlomil. „Neobviňuj mě. Nezačínej s tím zase.“

„Nebudu,“ sykla pak už skoro šeptem.

A proto si teď Júsuf říkal, jestli se rodiče třeba znovu nepohádali. Čekal, jestli matka něco neutrousí, chtěl vědět, co se stalo, a šťvalo ho, že si odpověď nedokáže vymoct, že matku nemůže přimět, aby mu řekla, co ji rozplakalo.

„Otec ti to sám poví,“ hlesla nakonec. Pustila ho a zašla zpátky do domu, kde ji v mžiku pohltilo temné ústí chodby.

4

Otec vyšel z domu, aby se po chlapci podíval. Právě se vzbudil ze siesty, oči měl ještě zarudlé od spánku. Levá tvář mu hořela, asi jak na ní ležel. Nadzvedl si okraj nátělníku a poškrábal se na břicho, druhou rukou si zatím přejížděl po rašicím strništi na bradě. Vousy mu rostly rychle, každé odpoledne se po spánku obvykle holil. Nejdřív se na Júsufa jen pousmál, ale pak se na něj začal zeširoka zubit. Júsuf pořád seděl u zadních dveří, kde ho zanechala matka. Otec si k němu přidřep. Júsuf dostal pocit, že se snaží tvářit jakoby nic, a byl z toho celý nesvůj.

„Nechtěl by sis vyrazit na malý výlet, chobotničko?“ zeptal se ho otec a přitáhl si ho blíž, až chlapec ucítil jeho chlapský pot. Na rameni vnímal tíhu otcovy ruky a odolával nutkání zabořit do jeho hrudi tvář. Na to je už moc velký. Očima těkal po otcově tváři a snažil se z ní vyčíst smysl jeho slov. Otec se uchechtl a na okamžik ho stiskl v náručí. „Nemusíš zrovna skákat radostí,“ dodal.

„Kdy?“ zeptal se Júsuf a jemně se mu vykroutil.

„Dneska,“ odpověděl otec už zase zvesela a nepřestal se